

II. EGYSZERŰ JÁTÉKOK

A nyiladozó értelmű gyermek számára a világ megismerése hovatovább növekvő igény. Már nem éri be a dolgok távoli fürkészésével: érzékszerveivel, tapasztalás útján veszi birtokba környezetét, megpróbál a maga kezdetleges szintjén visszahatni rá, s a tapasztalt valóságot jelképes értelemmel ruházza fel, fantáziája világába emeli. A természet adta játékok így egyaránt alkalmasok a testedzésre, utánzásra, jóslásokra, bűvészkedésekre, hangkeltésre, sőt az egymással való ingerkedésre is.

SPONTÁN TESTEDZÉSEK

A természeti környezet kicsiknek és nagyobbaknak egyaránt alkalmas felteteleket biztosít a testedzés különféle módjaira.

318

Tavasszal, amikor kizöldült a fű, és eléggé felmelegedett a föld, a kisebb gyermekek a domboldalakon *hengergőznek*, *hengerkóznak*: egyenként az oldalra merőleges irányban a földre fekszenek, lábukat kinyújtják és összeszorítják, testük mellett elnyújtott kezüket összefogják, majd meglökik magukat. Testük tehetetlenül gurul lefelé, s ez számukra kellemes érzés.

319

Az erdős, fás környezet másfajta élmények forrása. Az alacsony bokrokat *keresztülugorják*, a magasabb fákra pedig *felmásznak*. A nagyobb fiúk fára mászva kergetőznek egymással: *mókuskáznak*. Az erősebb vízszintes faágon *csingolyázni*, *csimbolyázni* is lehet: felugranak, két kézzel belekapaszkodnak, és magukat rugalmasan hajtva hintáznak, míg karjuk ki nem fárad.

320

A forró nyári napokon *ferednek*. Az egész kicsiknek édesanyjuk a *feresztőcseberben* tesz ki vizet, a négy-öt évesek azonban már ott vannak a közös fürdőhelyek valamelyikén. Az Esztelnek pataka vizét farönkökből épített *dugáccsal* duzzasztják fel. Kisebb gátak a falu között is vannak, a legkomolyabb a falu felső végén túl, a Réten található: ezeknek *göbéjében* 2 m-nyit is lehet úszni. Igaz, legfeljebb csak a *kutyaúszást* ismerik, s ezt is csak a fiúk. A lányok *másznak*: testüket csak úgy tudják a víz színén tartani, ha a fenékén tenyerükkel megtámaszkodva állnak vagy lépdelnek. A vízben hancúroznak, locsolódnak. A parton pedig napoznak, a kicsik homokoznak (322—325. j.), a nagyobbak kergetőznek (566. j.), labdázhatnak (641—642. j.).

321

Télen a patak jegén vagy a havas úton lendületből, fél lábra nehezedve iszánkóznak. Ilyenkor az út kivert *iszánkókkal* lesz teli.

UTÁNZÁSOK, RÖGTÖNZÉSEK

A kicsi gyermekek önálló játékában igen nagy szerepet játszik utánzási hajlamuk és fantáziájuk. A természet kész anyagaiból kis alakítással környezetük tárgyi világát mintázzák meg, s ezáltal rögtönzött, spontán és változékony utánzójátékaik számára egyszerű, kevésbé tartós kellékeket nyernek.

322

A vízparton *árkot ásnak*, s ezzel magát a természeti környezetet, a patakot is megmintázzák: kezükkel homokcsatornát vájnak, amibe a patakából belefolyik a víz. Árok máshol is készülhet, ahol homok vagy kellő puhasága föld van, de bele a vizet valamilyen edényből kell önteni.

323

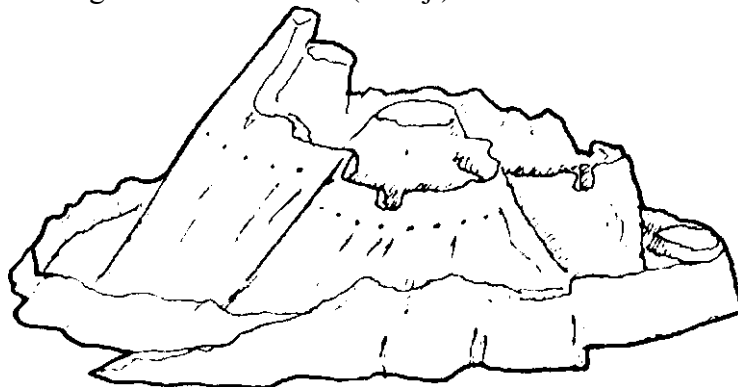
Nincs esztelneki gyermek, aki ne épített volna *várat*. Erre a Közbércből hozott nedves, tapadó, finomszemcsés *fűveny* kiválóan alkalmas. Guggolva dolgoznak. Két szembefordított tenyerükkel a homokot összenyomkodják: ez lesz a vár fala. A kisebbek beérik a téglalap alakú közönséges várfallal. A nagyobbak óvatosan rakják fel egyenesre; nyílást: ablakot is hagynak benne (47. r.), sőt kéményt is tesznek rá.

324

A homokozó kisfiúk, kisleányok *kutat* is ásnak. Vizes helyen: a patak homokos, vízzel csaknem érintkező partján ez mindössze egy kézzel kimélyített gödör, amelybe feljön a talajvíz. Az udvaron viszont henger alakúra formálják, s önteni kell bele a vizet, s hogy az tisztán megmaradjon, a gödröt egy konzerves dobozzal kell kibélelni. A *vedret* — penicillines dobozt — cérnával tekerik rá a rúdra, amelyet viszont a gödör mellett kétoldalt, egymással szemben földbe szúrt két függőleges ágasfácska tart fenn.

325

A beszakadozott mart oldalába a kisleányok mélyedést: *házat* vájnak, s azt alkalomszerűen rögtönzött bútorokkal (479. j.) be is rendezik.



47. Homokvár; nagyobb gyermekek munkája. Hossza 70 cm.

326

Házat otthon, az udvaron vagy a szobában *tűzifahasábból* és még inkább *csutikából* építenek: ezeket úgy rakják egymásra, mint a felnőttek a boronákat vagy gerendákat, de persze anélkül, hogy végeiket összeillesztés céljából megfaragnák. Mikor már négy-öt "gerendányi" magas, befedik: két szembe-fekvő falára állogatva, csutkákat vagy hasábfákat döntenek szembe. Ugyanez az építmény tető nélkül *kút*.

327

Sok kisleány valamilyen, az udvaron található, de éppen használaton kívül levő építményt: leginkább disznó- vagy tyúkpajtát, szint nevez ki *házacskáknak*: ebbe rakja az édesapja vagy testvére készíttette kis bútorokat (479. j.). Ebben laknak *bubái* (458—460. j.) is.

328

A babák ágya rendszerint négy, téglalap alakban földbe vert gallyon végignyújtott fadarab, melyre *pipefüvet* tesznek *ágyneműnek*.

329

A babák *párnája* rongyba bugyolált *kukoricahaj* vagy rongy.

330

A kisleányok díszítő igényének eredményei a *nádbélből* hajlított négyszirmú száras *virágok*.

331

Szintén dísz tárgyak a *szentképek*: vizes agyagból *rámát* gyúrnak, virágot tesznek bele, és végül törött üvegdarabkával beüvegezik.

332

A kisfiúk legtipikusabb építménye a *kert*: ez nem más, mint egy földbe vert *facskákkal* elkerített négyszögű terület.

333

A kisleányok az asszonyi munkákat utánozzák szívesen. Nyirkos homokból *kemencét* formálnak: kissé púposan földre helyezett kézfejük, ill. lábfejük vastag homokréteggel körültapasztják, majd a homok alól óvatosan kihúzzák. Markukban azután kerek homok*pogácsákat*, *kenyereket* is formálnak, s azokat *bevetik*. Romlékony művükre ezt mondják:

Kicsi kutya, ne törd esze!
Nagy kutya, rontsd esze!

334

Sárból *tortákat* és *tésztákat* készítenek: lisztet vagy homokot szórnak rá, mintha *krém* volna. Apró zöld *herelevéllel*, *sarjával* díszítik.

335

Törött cserépdarabokban vízből, kavicsszemből és bármilyen burjánból levest főznek. A sütés-főzésre több okból kerülhet sor: készülhetnek a lakodalomba (349. j.), látogatóba (348. j.) vagy egyszerű hétköznapi ebédre is. Ilyenkor a *gyermek*ek megkérdik az *anyát*:

Ciróka, miróka,
Mit főztél, anyóka?

Főzőcskéző *gyermek*ek éneklük a *Tejet főzött Katica* (135. j.) kezdetű dalcskát is.

336

Törött cserépdarabokba rakott különféle anyagokkal: porral, sárral, növényekkel boltozni is szoktak. A faeper a *cukorka*, a papírba csomagolt fadarab a *csokoládé*. Papírt hasogatnak fel *pénznek*, ezt dobozba teszik. A *bolto*s az asztal mellett várja vevőit.

337

A gazdasági-határbeli munkákat leginkább fűvel lehet eljátszani. Pár évvel ezelőtt, amikor a felnőttek még kézzel arattak, a *kisgyermek*ek őket utánozva a fűvet *kévébe* kötözték, és *kalongyázták*.

338

Aratáskor a *kaszálás* munkáját *kisfiúk* végzik: derékszögű faággal csapdosnak a fűben. A *szénakaszáláskor* *rendbe* állnak fel.

339

Míg *kendert* természettek a faluban, a *kisleányok* ezt utánozva fűvet vagy gyomot *nőttek*, és azt eláztatták.

340

A *kisfiúk* a falu körüli erdőkben növe *veresfenyő* tobozait összeszedik, *báránkáknak* nevezik ki, és kézzel terelgetik. *Kertet*, *kosarat* is kerítenek számukra (332. j.). A *bácsolkodást* is végigjártsszák.

341

A *fűrészelőkecskét* igazi *kecskeként* ostorral hajtják, s mondják: „*Hájc, nye!*”

342

Szüleikhez hasonlóan ők is igába fogják az állatokat,⁷⁷ de nem a szarvasmarhákat, hanem csak a *szarvasbogarakat*. Nyakukba cernát kötnek, azt a hasuk alatt hátravezetik, a másik végére pedig akkora ágat bogoznak, amekkorát csak elbírnak, majd *burjánostorral* vagy ágacskával csapkodják.

343

Az iskolás fiúk a macskát *fogják bé*. Rossz övet vezetnek a nyaka fölött, majd mellső lábai alatt, a derekát átkötik vele. Végül a hátán vezetik hátra, a végére konzerves dobozt kötnek; ez zörgésével szórakoztatja a gyermekközönséget. Régebb *disznóhólyag zergőt* (395. j.) rögzítettek a farkára, vagy kicsinyített járomba (409. j.) két macskát fogtak. Ezúttal azon mulattak, hogy a szabadulni igyekvő állatok *megszöktek magukat*, szaladgáltak, a fára felmáztak, míg a járom összetörött.

344

Ilyenszerű élményben részesítette a nagyobb iskolás fiúkat a kutyák szánkóba fogása is. Ez is végül a kerítésen akadt fel.

345

A szarvasbogarat más esetben a kisfiúk villanypóznára teszik fejfelé, kacagván, hogy "mejen a villanszerelő". Egyszerűbben úgy is játszanak vele, hogy két szarva közé ágat tesznek, majd figyelik, amint a szarvaival összeszorítja az odadugott tárgyat.

346

Egyes utánozó játékok az öltözködés, fésülködés körébe vezetnek. A *kese-rűlapi* a kisleányok fejére borítva kalap, fejük fölé tartva pedig *esernyő*.

347

A fák tövében tincsesen nőtt füvet mint a képzeletbeli Kati, Zsuzsi, Mari haját a kisleányok egy-két ágú *copfba* fonják, s azon versenyeznek, kié lesz a legszebb. A játék vége néha veszekedés.

348

A *komámasszonyozást* játszó kisleányok képzeletük szabad csapongása szerint főznek, bubát nevelnek, egymást *vizitelik*, kínálgatják, beszélgetnek, s ha kell, még perlekednek is.

349

Kisiskolás korban a leánykák *lakodalmaznak*. Egyikük, a *menyasszony* fejére *fátyolt* rögtönöznek: *összerételnek* és egyik végén cernával átkötnek egy kendőt. A vőlegény szerepét játszó leányka mellére virágot tűznek. Ha van

elég részvevő, lesz külön *nyoszolyó*, aki a fátylat fogja, és *pap*, aki összeköti a kezüket; ha nem, beérik a *vőfély* és *násznéppel*. Utóbbi látja el a *sza-kácsnák* szerepét is. A vőfély sorba állítja a násznépet; a menet énekszóval, kurjongatással a *templom* felé tart. Sok esetben *szekérbe ülnek*, vagyis két *lovazó* kislíú közé beállnak. Ezek közül egyik a *hajtókocsis*, másik a *ló*. Egy bot két végébe fogóznak, vagy a lovat *gyeplőbe* fogva szaladnak egymás után. Ha nincs ilyen nagyszámú násznép, vőlegénynek megfelel egy karó is. A menyasszony, hogy magasabb legyen, *lepcsibe* áll. A lakodalom lakmározással végződik.

350

Amikor döglött állat, madár kerül az útjukba, vagy kezük között múlik ki egy bogár, szertartásosan temetik el: dobozba teszik, gödröt ásnak neki. Egyikük a *pap*, aki a sirató közönségtől *elbúcsúztatja* az elhunytat: elmondja, milyen volt az élete, majd imádkozik:

Dominusz vobiszkum. Ettem pirított túrót.⁷⁸

Ezután elföldelik a halottat, sírjára valamilyen vadvirágot ültetnek. Kerestet nem tesznek, mert ezt a szülők tiltják. A felnőttek ezt a játékukat különben sem nézik jó szemmel.

351

Minden fiúgyermek szeret *háborúzni*, *katonásdit játszani*. Fegyverként akármilyen fadarab vagy játékfegyver (412—430. j.), főként puska (422—429. j.) megteszi. Csapatokra oszlanak: a magyarok általában a *törökkel* harcolnak: lehasalnak, lövöldöznek.

JÓSLÁSOK

A jövő kifürkészésére főként az iskolás leányok hajlamosabbak:

352

Az *élek-halok* (pásztortáska) szív alakú magházait sorban letépvé ismételtetik: „Élek-halok.” A választ az utolsó termésre eső szó adja meg.

353

Ugyanígy jósolnak a *margaretta* szirmaiból is.

354

Hasonló módon a margarétát köznapibb dolgokról is kifaggatják. ”Ká-pok-e verést otthon? Igen, nem, igen, nem” stb.

355

Ugyancsak a margaréta szirmait tépegetve a nagyobb leánykák jövendőnek is: „Szeret, szívből, színből, fájdalmasan, titkosan, egy keveset, egy cseppet, egy cseppet sem.”

356

Útilapiból szeretőt húznak. Két leányka megfog egy útilaput, meghúzza, s az elszakad. A kiálló erezetszálak mutatják, hogy melyiküknek hány szeretője van, kicsi-e, nagy-e, s ha még meg is göndörödik, akkor göndör hajú is a legény.

357

A leányok ujjukat egyenként meghúzogatják, figyelve, hogy hányat roppan, mert azt mondják, "annyi szeretőjük lesz".

BÚVÉSZKEDÉSEK

Egy-egy növény alkalmas arra is, hogy a járatlanabbakat el lehessen ámítani vele. Ebben inkább a leánykák jártasak:

358

Egy kör alakúra meghajlítom útilapúszárat befalnak. A nyáltól átlátszó *ablak* képződik. Ha most óvatosan kutyatejjel megérintik, az ablak *színt játszik*. Ezután elfűjják.

359

A *cikóriavirág* szárát 3—5 részre elhasítják, befalják, s közben ezt énekelik:



Ez csakugyan meggöndörödik.
A göndör pápa helyett szoktak mondani *bender pápát* is.

360

Ugyanezt a műveletet hajtják végre a
Jéka, jéka, babajéka!

mondóka elmondása közben is.

361

A *kutyatejtől* félnek, mert úgy tartják, ha a szemükhöz ér, megvakulnak. Állítólag a fiúgyermek *kakaskája* is megdagad tőle.

Mégis játszanak vele. Elszakítják, s a kifolyó fehér tejét nézve mondják:

Tej, tej, kutyatej!

Vagy titokban megérintik vele a kezük hátát, majd a járatlan kisgyermek előtt újabb növényt leszakítva, megérintik a tenyerüket, és mondják:

Fogadjunk, hogy átüt.

A kicsi nem hiszi. Bizonyosság a kutyatejes kezük hátát mutatják.

362

A margaréta virágot a fejénél megcsavarják, két tenyerük közé szorítják, és mondják:

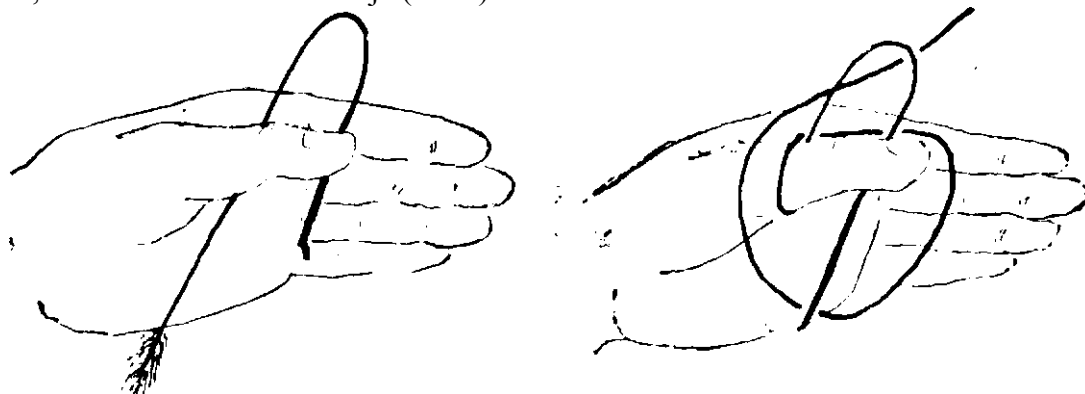
Pap, kiszúrom szemedet,
Mondom neked: fordulj meg!

Erre lazítanak a szorításon, mire a virág visszacsavarodik. A margarétát: e játékról *papkiszúrom*nak is nevezik.

363

Nincs semmi ördögösség az útilapu virágának a szárból alkotott hurkon való *keresztüldugásában* sem, a rossz megfigyelőképességű, „gyáva” kisgyermek mégsem tudja utánozni.

A nagyobb leányka bal keze hüvelyk- és mutatóujja közé hurkosra hajlított útilapuszárat fog. A hüvelykujj belső hajlata felé eső, hosszabbra hagyott, virágos részt annak virágja közelében jobb kezével megfogja, ezt mondva: „Nézd meg, te, milyen hamar keresztüldugom.” Gyors mozdulattal a hüvelykujja köré, majd a hurok mögé vezeti a szár szabad végét, aztán a két ujj között alulról húzza be a hurokba. Társa azért nem érti, hogy mi történt, mert csak a keze hátát látja (48. r.).



48. Fűszál keresztüldugása.

HERGELŐDÉSEK, BEUGRATÁSOK

A fiúk gyakran és szívesen mérik össze testi erejüket; a győzelem büszkeséggel tölti el őket. Ám annak sem örülnek kevésbé, ha egymást furfanggal tehetik nevetség tárgyává. Utóbbiban a leánykák sem maradnak le mögöttük.

364

Küzdölődnek, egymást igyekeznek *leteperni*. A nagyobbak *körmöt szednek* (ostorral viaskodnak), ami gyakran igazi verekedéssé fajul.

365

Sportszerű küzdelem a *hógomolyázás*. Amikor vizes a hó, jól tapad: ilyenkor gyúrják a hógomolyát, amellyel valóságos csatát lehet vívni. Az első hó leesésekor a gyermekek nem mulasztják el, hogy meg ne dobják, meg ne *mosdassák* egymást, miközben kiabálják:

— Az új télen nem láttalak!

366

Nyáron *bojtorját* dobálnak egymásra. Ez ruhájukba, hajukba tapad, alig tudják lefejtetni magukról.

367

A kicsik vízbe mártott *szamárcsipkével* vagy a nád bugás virágzatával: *nádibutikóval szentekelik*, fröcskölnek egymást.

368

A leánykák száraz homokot vesznek a kezükbe, feldobják, majd kézháton kifogják, mondva:

— Kiverem a zsebport.

Ami megmaradt, most kézhátról dobják fel és tenyerükben kapják ki, közben ezt mondják:

— Megterítem.

Végül a markuk tartalmát szembehajítják a társukkal, mondva:

— Eladom.

369

Beugrató játék kelléke a gyermekláncfű ernyős termése, a *pipa* vagy *lámpa* is. Azt ígérik, hogy ennek segítségével megkeresik az eldugott tárgyat: miután mindenütt körülhordozták, mintha világitanának vele, a gya-

nútlan játékos szájába dugják, vagy az orrához ütögetik. Vagy egyszerűen csak szembefújják vele a bóbitáját.

370

Laza bugás *bogyós* fűféleségekkel hasonló kimenetelű beugrató játékot szoktak játszani. Az egyik gyermek megígéri a másiknak, hogy *szájkosarat* fon neki: társa félig nyitott szájába jobbról-balról virágzatával a szája túloldalán kiálló füvet dug, majd felszólítja, hogy fogja össze az ajkát. Ezután úgy tesz, mintha valóban megpróbálná összefonni a keresztbe tett fűszálakat, valójában azonban egy gyors mozdulattal végüknél fogva kétfelé rántja azokat. A hiszékeny játszótárs szája megtelik bugával.

Ehhez hasonló a pásztorkodó fiúk lazabugás fűféleségekkel játszott játék is. Az egyik fiú a másikat lefektette, s fogadott, hogy a fűszállal fel-emeli. Ekkor a fűszálát betette a szájába, s felszólította, hogy a fogai között jól szorítsa össze. Aztán megrántotta a fűszálát, s a fekvő gyermek szája mind megtelt bugával.